

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Gustav Lankei

**SIGARETTIDE TURUTRENDID 15 AASTA JOOKSUL
EESTIS**

Lõputöö

Juhendaja:

Helle Koitla, magistrikraadile vastav kvalifikatsioon

Tallinn 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2024
Töö pealkiri eesti keeles: Sigarettide turutrendid 15 aasta jooksul Eestis	
Töö pealkiri võõrkeeles: 15 Years of Cigarette Market Trends in Estonia	
<p>Lühikokkuvõte:</p> <p>Uurimisprobleemiks on püstitatud küsimus, : Kuidas on muutunud sigarettide turg 15 aastat jooksul? Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:</p> <p>Uurida sigaretiturgude dünaamikat ning kuidas need toimivad.</p> <p>Analüüsida sigarettide tarbimise ja aktsiisitõusu vahelist seost.</p> <p>Teooria ja uuringu tulemuste alusel järeldused ja ettepanekud.</p>	
Võtmesõnad: sigaretid, turg, salasigaretid	
Võõrkeelsed võtmesõnad: Cigarettes, markets	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Gustav Lankei	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalistest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Helle Koitla	
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. SIGARETTIDE KASUTAMISE RISKID.....	8
1.1 Sigaret kui tubakatoode ning selle mõju tervisele.....	8
1.2 Salasigaretide olemus ning turg	12
1.3 Tubakatoodete müük, aktsiisid ja aktsiispoliitika	17
2. SIGARETTIDE TURUTRENDID EESTIS	21
2.1 Uuringu läbiviimise meetoodika, protsess ja valim	21
2.2 Uuringu tulemused	23
2.2.1 Sigaretituru tõusud ja langused aastatel 2008-2023	23
2.2.2 Salasigaretituru tõusud ja langused aastatel 2008-2023	28
2.2.3 Legaalse ja illegaalse salasigaretiturgude tõusude ja languste ühilduvus ..	32
2.2.3 Järeldused ja soovitusel.....	34
KOKKUVÕTE.....	38
SUMMARY	39
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	41

SISSEJUHATUS

Teema „Sigarettide turu trendid 15 aasta jooksul” valiku põhjuseks on eelkõige mitmed muutused tubakaturul ning just seetõttu, et igal aastal on olnud muutused erinevad. Toimunud on mitmeid muutusi, mis käsitlevad aktsiise ning sigarettide hinda. Sigaretid ja suitsetamine on kujunenud ühiskonnas suureks probleemiks, kuid sigarettide turu varjus on hakanud arenema illegaalne turg, mis suures osas erineb legaalsest turust eelkõige seetõttu, et toodet pakutakse kordades odavamalt. Seega saab ostjal saada sama toode lihtsalt odavamalt. Seetõttu saab öelda, et lisaks sigarettide turule on riigis ka salasigarettide turg jätkuvalt olemas ning samuti on ka tarbijaskond. Iga riik peaks panema inimestele südamele, et illegaalsete sigarettide tellimine ei ole õiguspärane tegevus. ning Sellise tegevuse eest saab karistada, kuid lisaks maksude ning aktsiiside saamata jäämisele on illegaalsete sigarettide tarbimine kahjulik ka ostjale. Peamiseks ohuks on teadmatus illegaalse toote ehitusest ning ainete sisaldusest, mis ei vasta Tubakaseaduse paragrahv kaheksale (Tubakaseadus, 2005), kus on sätestatud, et sigarettides oleva tõrvasisalduse hulk ei tohi ületada kümnet milligrammi ühe sigaretti kohta, samuti sama paragrahvi teine lõige ütleb seda, et sigaretiis oleva nikotiinisaldus ei tohi ületada ühte milligrammi sigareti kohta (Tubakaseadus, 2005).

Teema on aktuaalne mitmel põhjusel, esiteks on hädavajalik analüüsida tubakaaktsiisi mõju tubakatarvitajate arvule Eestis, kuna sellel võib olla oluline roll majandusarengu seisukohast. Teiseks on viimastel aastatel Eesti tubakaturul toimunud muutusi, mis on tihedalt seotud sanktsioonidega ning seetõttu on oluline mõista nende muutuste mastaapsust.

Samuti on käesoleval aastal avaldatud uudiseid ning saateid näiteks, mis keskenduvad just varimajanduse, eelkõige salasigarettide avastamisesse ning on keskendunud inimestele, kes tegelevad salasigarettide müügiga, pakkudes soodsamat alternatiivi illegaalsete sigarettide näol.

Eelnevale tuginedes on meedia kajastanud mitmeid salasigaretidega seotud uudiseid, millest viimane räägib avastusest, mis leidis aset 11. augustil 2023, kus röntgeni abil avastati 969 900 salasigaretti (Maksu- ja Tolliamet, 2023). Selliste sündmuste avaldumine Eestis on selge märk, miks peab uurima sigarettide turgu ning aktsiisi mõju tarvitajatele.

Oluline on märkida seda, et viimaste aastatega on sigarettide tarbijaskond suurenenud ning saab öelda, et 21% elanikest tarbib tubakatooteid regulaarselt, mis on viimaste aastate kõrgeim näitaja (Maksu- ja Tolliamet, 2023, lk 13). Viimastel aastatel on sigarettide turg muutunud ning on tekkinud suurem nõudlus salasigaretide järgi. Nimelt selgub Maksu- ja Tolliameti tellitud varimajanduse uuringust, et viimasel aastal on salasigaretide tarbijate arv tõusnud ja täpsemalt 13% suitsetab illegaalseid sigarette igapäev, mis tõestab seda, et antud hetkel liigub Eesti tõusvas trendis sigarettide tarbimise osas (Maksu- ja Tolliamet, 2023a).

Teema on aktuaalne seetõttu, et Maksu- ja Tolliameti püüdlus vähendada maksupettusi ja tagada ühiskonnakaitse on esindatud ka kaudselt arengukavas (Maksu- ja Tolliamet, lk 3). Nimelt kui Maksu- ja Tolliamet kontrolliks vähem selliseid asju, mis on seotud salakaubanduse ning selle tööpuhul sigarettidega, siis oleks see oluline risk inimeste tervisele, sest justkui kaoks ära järelevalve.

Salakauba avastamine omab olulist mõju riigi eelarve suurendamisele, seda seetõttu, et kui võtta näiteks eelpool mainitud situatsioon, kus Narvas avastati 969 900 sigaretti sai riik sellest aktsiisitulu 161 343 eurot, mis on eelarvele suur summa ning selle saamata jäämisel oleks maksuauk olnud veelgi suurem.

Teema on uudne, kuid samalaadseid töid on tehtud näiteks alkoholi, narkootikumide ning sigarettide illegaalse turu tunnusjoonte kohta. Näiteks kirjutas 2022. aastal lõpetanud Ketlin Reisbich lõputöö teemal, Sigarettide illegaalse turu tunnusjooned, milles ta käsitleb peamiseid põhjuseid, miks ostetakse salasigarette ning, kes on

peamised nõudlejad kaubale. Ta on oma töös välja toonud peamise koha kust tuleb palju salasigarette. Kuid üleüldise sigarettide turu kohta antud tööd ei ole tehtud ning selles seisneb antud teema uudsus. Samuti on tehtud töö teemal Alkoholiaktsiisi poliitika ja alkoholituru korraldus Eestis ning selle teema autoriks on Julia Liukonen (2008). Selles töös käsitleb ta alkoholipoliitikat ning, kuidas on valitsusel õnnestunud seda rakendada. Järelduseks on see, et sisuliselt on see poliitika lõhestatud ning ei toimi. Samuti mainib ta ka alkoholiturgude dünaamikat ning kuidas toimub alkoholiaktsiisi seadusandlus Eestis peale taasiseseisvumist. Lisaks eelmainitutele teemadele on kirjutanud Kristina Eliisa Sulaoja töö teemal Narkootiliste ainete turu ülesehitus ja osalised Eestis (2022), kus ta analüüsib illegaalset turgu ning miks konkurents sellel turul ja samuti teooria osas toob ta välja narkootikumide turu osalised ning nende rollid

Uurimisprobleem: Kuidas on sigarettide turg muutunud 15 aasta jooksul?

Uurimisküsimused:

1. Millised on aastatel 2008-2023 olnud sigarettituru tõusud ja langused?
2. Millised on aastatel 2008-2023 olnud salasigaretituru tõusud ja langused?
3. Mil määral ning mis põhjustel sigarettituru ja salasigaretituru tõusud ja langused ühilduvad?

Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja seosed valitsuse regulatsioonide ning sigarettituru ja salasigaretituru osakaalude ja trendide muutumise vahel viimase 15 aasta jooksul ning võimalike muutute põhjused.

Uurimisülesanded:

1. Teoreetiliste allikate alusel analüüsida sigarettiturgude dünaamikat ning kuidas need toimivad.
2. Analüüsida sigarettide tarbimise ja aktsiisitõusu vahelist seost.
3. Teooria ja uuringu tulemuste alusel teha järeldused ja ettepanekud.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks teostatakse kvantitatiivne uuring, milles kasutatakse teiseste andmete analüüsi andme kogumise meetodina. Valimiks on eesmärgistatud valim, mida kasutatakse, et leida informatsiooni lähtudes eesmärgist (Rämmer, 2014) eelkõige seetõttu, et peamiseks teabe leidmis allikateks Eesti Konjukturiinstituudi statistika, milles on käsitletud sigarettide ning salasigarettide hinnad ja tarbijaskond. Andmeanalüüsi meetodina rakendatakse teiseste andmete analüüsi, mis koosneb dokumentides ja raportites leiduvast teabest ning seejärel selle hindamisest ja süstemaatilise analüüsist.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse teadusallikatel põhinev ülevaade sigarettidest nende olemusest, ajaloost salasigarettidest ning tuuakse välja võrdlus, mis on nende vahe ning kuidas on sigarettide turg mõjutanud salasigarettide turu olemust ning mida on teinud Eesti, et kontrollida tubakaturul toimuvat. Teises peatükis tutvustatakse empiirilises uuringus turutrende viimase 15 aasta jooksul, mis on toimunud Eestis ning millistest teguritest võivad antud tulemused põhjustatud olla.

1. SIGARETTIDE KASUTAMISE RISKID

Sigarettide tarvitamine on kujunenud tänapäeval üheks populaarsemaks harjumuseks ühiskonnas ning populaarsuse suurendamiseks on turule toodud alternatiivseid tubakatooteid, näiteks huule alla pandavaid tubakatooteid või täna väga populaarseid e-sigarette. Kui rääkida sigarettidest, on elanikkonnas peamiselt tuntud see teise sõnaga. Igapäeva elus kasutatakse sõna suits. Seda saab igapäevaselt osta jaekauplustest pakkide viisi. Samuti on sigarettide sisu laiemale inimkonnale mitte kõige tuttavam ning arvatakse, et sigarett koosneb nikotiinist, mis tekitab sõltuvust ning omakorda tõstab inimese tahet tarvitada sigarette rohkem, kuid tegelikult on sigarettide koostis hoopis keerukam.

1.1 Sigaret kui tubakatoode ning selle mõju tervisele

Sigaretid moodustavad suure tõenäosusega ühe maailma suuremaid tootegruppe, mis tekitab inimesele sõltuvust, eelkõige seetõttu, et selle sisalduses on suures osas nikotiin, mis on sõltuvust tekitav aine tubakatootes. Mishra jt (2013, p. 12) toovad välja, et tubakas on üks maailma populaarsemaid tarbimiseks mõeldud ja sõltuvust tekitavaid aineid, mida kasutati juba esimesel sajandil eKr, mil Maiad rakendasid seda Kesk-Ameerikas toimuvatel usulistel tseremooniatel. Kui Columbus 1492 Ameerika avastas oli tubakas juba levinud ning kasutusel mitmel pool maailmas. Esimest tubakavormi kasutusviisi ehk suitsetamist tutvustati Lõuna-Aasias ning tänaseks on suitsetamine muutunud populaarseks ning lisandunud on ka muud tarbimisviisid näiteks on tänapäeval üha rohkem populaarsust kogumas närimis- ja huuletubakas.

Sigarettide definitsioone on mitmeid. Sigaret on suitsetav tubakatoode, õhukesse sigaretipaberisse pakendatud peenestatud tubaka rull, mille suhu asetatavasse otsa on kinnitatud teatud tootemarkidel spetsiaalne filter tubakasuitsus sisalduvate keemiliste ainete ja ühendite organismi sattumise osaliseks tõkestamiseks (Tubakainfo). Kuid

Jenson-le (2020, p. 604) tuginedes on sigaret ükskõik milline rull, mille sisse on pandud tubakas ning seejärel on see kaetud paberiga, mis toodet vormis hoiab.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2014/40 artiklis 2 on mainitud mõistete loetelus, mida saab nimetada tubakaks ning tubakatooteks. Euroopa Liidu direktiivi mõistes on tubakas tubakataimede lehed ja muud looduslikud töödeldud või töötlemata osad, sealhulgas paisutatud või taastatud tubakas (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40 /EL, 2014a). Samuti on eelnimetatud artiklis välja toodud sigareti mõiste ning sigaretina käsitletakse tubakarulli, mida saab tarbida põlemisprotsessi abil ja mis on täpsemalt määratletud nõukogu direktiivi 2011/64) EL artikli 3 lõikes 1 (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL, 2014b). Eelnimetatud direktiivis 2011/64 artiklis 3 lõikes üks sätestatakse, et sigaretid on tubakarullid, mida lihtsate mittetööstuslike vahenditega paberist sigaretihülssi pannakse ning tubakarullid, mida lihtsate mittetööstuslike vahenditega sigaretipaberisse keeratakse. (Nõukogu direktiiv 2011/64/EL, 2011).

Sigaretide koostis ja struktuur on muutunud suhteliselt palju. Soleimani jt (2022) andmete põhjal on legaalselt müüdavate sigarettide koostises ca 7000 erinevat kemikaali, mille hulgas on lämmastik ning hapnik ja erinevad oksiidid. Nendest 7000 kemikaalist on 69 kemikaali, mis on tihti seotud vähktõvega või selle tekkimisega. Lisaks sisaldavad sigaretid 600 erinevat aktiivset ühendit. Huvitava asjaoluna võib inimesele üllatusena tulla näiteks see, et sigarettides leidub ka atsetooni, mida kasutatakse igapäevaselt küünelaki eemaldamisel (American Lung Association, 2023).

Peamiselt on sigarettide tarbimisviisiks suitsetamine ehk nii-öelda sissehingamine ning seetõttu on ka inimestel, kes suitsetavad regulaarselt suurem kalduvus terviseprobleemide tekkimiseks. Näiteks kui tugineda Ray jt (2010, p. 499) öeldule, on sigarettide ning vähktõve vahel on suur korrelatsioon ehk seos. Saab väita, et suitsetamine on ohtlik inimesele ning eelkõige ka inimese tervisele. Samuti mainib Kalda (2005a, lk 28), et sigaretid ja eelkõige nikotiin on seotud ka mitmete terviseprobleemide tekkimisega, nimelt tekitab see vererõhu tõusu, unetust ning on

tõenäosus langeda stressi suurem suitsetajate ning nikotiini tarvitajate hulgas. Eelmainitud artiklis selgub, et suitsetamisega kaasneb suurenenud risk vaskulaarsetesse haigustesse haigestumiseks näiteks saab tuua müokardiinfarkt, mis on siis lihtsamini öeldes südamelihasekahjustus ja tekib eelkõige seetõttu, et südamepärarterites tekib ummistus ning seejärel on suur võimalus selleks, et südamelihas ei tööta normaalse intensiivsusega (Arst, 2023). Sigarettide suitsetamisest rääkides saab tuua välja Kalda (2005, lk 29) artikli, kus ta väidab, et sigarettide suitsetamise ning tubaka põlemisprotsessi käigus tekib ligikaudu 400 keemilist ühendit, mis sissehingamisel tekitavad suitsetaja kehale kahjustust, kuid kaasneb oht teistetele kõrval viibivatele inimestele, sest väljahingatavad gaasid on ohtlikud. Samuti on ta ka maininud seda, et ainuüksi ühe sigareti suitsetamine annab plasmanikotiini maksimaalseks kontsentratsiooniks 20-50 ng/ml. Statistiliselt saab tuua näite, et Glantz jt (1998, p. 437) väitel on USAs surmade põhjustamisel juhtivas positsioonis just suitsetamine ning igal aastal sureb 420 000 inimest suitsetamise tagajärjel, ning 53 000 inimest, kes surevad seetõttu, et nad viibivad suitsetajatega samas kohas ning hingavad sisse eralduvat suitsu.

Samuti tuginedes Kalda (2005b, lk 28) maininud seda, et suitsetamisel, eeskätt nikotiini tarbimisel on ka farmakoloogilisi ehk ravivaid toimeid. Nimelt on ta väitnud, et sigarettide ja nikotiini tarvitamine võib soodustada inimeste võimalust vähesema tõenäosusega haigestumaks Alzheimeri ja Parkinsoni tõppe. Kuigi tuginedes mitmete teiste teadlaste uuringutesse, mis käsitlevad sarnast teemat ning on leidnud, et see korrelatsioon on positiivne, ehk mida rohkem suitsetada seda suurema tõenäosusega võib haigestuda eelnimetatud tõbedesse. Kuid Fratiglioni jt (2000, p. 117) uuringust selgub, et inimesed, kes tarbivad sigarette on 50% tõenäosusega väiksem võimalus haigestuda eelnimetatud haigustesse.

Westi (2017, p.1018) andmete tuginedes on suitsetamine kujunenud levinud probleemiks maailmas ning suitsetajad ka ise teadvustavad, endale seda, et suitsetamisel kahjustavad nad enda tervist ning mõistavad seda olukorda, kuid

huvitavaks teeb selle asjaolu, et kui küsida neil, et kas suitsetamine tekitab nendes naudingut vastavad nad, et nad ei naudi suitsetamist, kuid sõltuvus nikotiini tõttu juba tekkinud, siis neil lihtsalt tekib tung suitsetada ning sellest on raske loobuda.

Rääkides sigarettide tarbimisest noorte seas on King jt (2021, pp. 777) sõnul umbes 16% noortest regulaarsed suitsetajad, kuid antud uuring on tehtud 2018 aastal seega nüüdseks on selles möödunud juba 6 aastat. Tänapäeval on kujunenud probleemiks see, et noored ei ole kursis sellega, mida nad tarvitavad ning kui lähtuda Akinkugbe (2019, p. 276) uuringust, kus ta uuris põhikooli ning keskkooli õpilaste seas tubakatoodete kasutamist. Selgus, et 3,9 miljonist küsitlusele vastanust teatas, et nad kasutavad vähemalt ühte tubakatoodet. Samast uuringust selgus, et 3,2% antud valimist väitis, et nende kasutuses olevatest tubakatoodetest on ainukeseks tooteks tavalised sigaretid, kuid tegemist on 12-17 aastaste alaealistega.

Lisaks suitsetamine suureneb just 18 aastaste hulgas ning tuginedes Hammondile (2005, p. 181) kus ta viis 2003 aastal läbi uuringu, milles käsitleti 18-29 aastaseid noori. Selgus, et 1,4 miljonit või protsentuaalselt 28% Kanada elanikkonnast suitsetab ning see on ka Kanada suuruselt esimene grupp, kes aktiivselt suitsetab.

Kuid tuginedes Eestit käsitlevatele andmetele selgub Tervise Arengu Instituut uuringust, saab järeldada, et sigarettide tarvitamine koolinoorte seas on vähenenud alates 2010 aastast märkimisväärselt. Eelnimetatud uuringust selgub, et 2010 aasta keskmine koolinoorte suitsetamise protsent oli 28% siis täna on protsendiks 16%, millest saab järeldada, et inimesed on muutnud teadlikumaks sigarettide tarvitamise osas. Kuid kui võrrelda seda uuringut Nurk jt (1999, p. 301) uuringuga, kust selgub, et noorte tüdrukute suitsetamise protsent suurenes uuringu perioodil ainuüksi 13% siis saab öelda, et tänaseks päevaks on ka see protsent madalam. Kuid võrreldes Eestit USAga, siis saab väita, et eelnevate uuringute protsendid ei ole sugugi suured. Nimelt Jones jt (2014, p. 493) väidab, et USA noortest keskkooli ealistest õpilastest 44,7% on suitsetamist proovinud ning 18,1% noortest suitsetab tänaseni. Sellest saab järeldada

seda, et üha nooremad inimesed hakkavad suitsetama ning peamiseks põhjuseks võib olla see, et kättesaadavus on suurenenud ning nõudlus sigarettidele on kasvanud.

Eelnevale tuginedes saab väita, et sigarettide tarvitamise vanus hakkab üha nooremast east pihta. Ning kuna noorte immuunsus ei ole veel välja arenenud ning inimene ise ei ole lõpetanud arenemist siis saab öelda seda, et nende organism on oluliselt vastuvõtlikum viirustele ning infektsioonidele ja suitsetamisest ning nikotiini tarbimisest tulenevatele haigustele. Alrouji jt (2019, p. 24) on väitnud, et sigarettide suitsetamine on tervisele ohtlik ning nõrgestab immuunsust oluliselt, eelkõige mainides just seda, et lisaks hingamiselundkonna haigustele soodustab suitsetamine sclerosis multiplexi teket, mis on noorte kõige sagedasem neuroloogiline haigus, mille käigus hakkab inimese enda immuunsüsteem ründama pea- ning seljaaju (Tervisegeenius, 2023).

Kokkuvõtteks saab öelda seda, et sigaretid on täna üha populaarsemad ning noorte seas populaarsust koguvad tubakatooted. Teisest küljest saab öelda, et igal aastal suureneb sigarettide tarbimise tõttu surmade arv ning haigestumiste arv, mis viitab sellele, et inimestele on sigarettide tarvitamine siiski ohtlik ja ei ole hea tervisele ning noorte immuunsusekujunemisele. Kuid kui vaadata Eesti kontekstis seda, siis saab väita, et tarbijaskond just noorte hulgas on vähenenud. Teisest küljest saab välja tuua selle, et lisaks kõikidele halbadele tervisekahjustustele, mis sigarettide tarvitamine kaasa toob on ka see osaliselt sellel omad head küljed, mis just puudutab Parkinsoni ning Alzheimeri tõvesse haigestumisse. Seega saab väita seda, et lisaks halbadele tagajärgede tekkimisele on ka tarvitamisel mõni hea külg.

1.2 Salasigarettide olemus ning turg

Kui alguses mainisin, et sigaretid on ohtlikud, inimese tervisele, siis illegaalsete sigarettide kohta saan väita seda, et need on veel ohtlikumad seetõttu, et tavalised sigaretid on läbinud kontrolli, kuid salasigarette keegi ei kontrolli ja seetõttu nende sisu

on suurele ringkonnale teadmata. Peamiseks põhjuseks on see, et järelvalve korraldamine ning tegemine on keeruline. (International Chamber of Commerce, 2011) andmetel võivad ebaseaduslikud sigaretid sisaldada näiteks 133% rohkem vingugaasi või 160% rohkem tõrva, mis illustreerib hästi seda, et inimesed on valmis riskima ning ostma toote, mille sisaldus on neile teadmata.

Eestis on salasigaretina defineeritud sigaretid, millel puudub Eesti maksumärk, või kui sigarettide pakil on näiteks teise riigi maksumärk. Maksumärgi tähendus on sätestatud Maksumärkide seaduse §4 lg 1, mis ütleb, et maksumärk on maksuesemele või selle pakendile maksu tasumise tunnuseks kinnitatav selleks valmistatud panderoll, mark, kleebis või Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud korras tehases maksuesemele või selle pakendile kantud templijäljend, pealetrükk või muu eritunnus, mis sisaldab maksumärgi kohustuslikke kirjeid (Maksumärkide seadus, 1994).

Kui arutleda teemal, mis on salasigaretide tavaliste sigarettide vahe siis suures osas saab öelda, et esmapilgul neil väga vahet ei ole. Kuid kui tugineda Reisibich (2022, lk 9) tööle, siis peamiseks illegaalsete sigarettide või siis salasigaretide ja sigarettide erinevuseks on see, et salasigaretide müügi või käsitlemise käigus on eiratud seaduseid ning on välditud maksude näiteks aktsiiside tasumist. Tuginedes eelnevale saab ka väita seda, et see on üks põhjuseks, miks on salasigaretid soodsamad ning inimestele taskukohasemad, kui legaalselt jaemüügiastutuses olevad sigaretid. Tuginedes Paraje jt (2023, lk 2a) artiklile, kus ta väidab seda, et sigarette ei tee illegaalseks ainuüksi see, et maksud on maksmata.

Salasigaretide ostmist ja müümist reguleerib turg, mis on ostjate ja müüjate kogum, kes on huvitatud teatud kaubaga kauplemisest (Sepulveda, 2020). Cambridge sõnastiku mõistes on turg majandussüsteem, kus müüakse, ja jagatakse kaupu ja teenuseid ning hinnad määratakse pakkumise ja nõudluse tasakaalu järgi (Cambridge Dictionary, 2024). Eelnevat teksti lihtsustades ütleb pakkumise ning nõudluse põhimõte seda, et kui mingi toote või teenuse hind tõuseb siis langeb tarbijaskond ning vastupidi.

Nõudluse kõver näitab toote või teenuse kogust lihtsalt öeldes seda, et kui paljud inimesed seda soovivad.

Salasigaretide ostmise üheks peamiseks põhjuseks võib tuua selle, et need on oluliselt odavamad ning taskukohasemad inimestele, kui poest saadavad sigaretid, millele on aktsiis lisatud. Suures osas on riigi vaates hea, kui salaturg väheneb, sellepärast, et siis on aktsiisitulu suurem, kuid probleemiks ongi see, et kuna salaturg ei ole Eestist kadunud siis suhteliselt suur osa aktsiisitulus jääb saamata.

Sigaretidest rääkides saan väita, et sel puhul saab rääkida nii-öelda topelt turust, mis siis tähendab seda, et on olemas eraldi sigarettide ning salasigaretide turg. Illegaalsete sigarettide turu toimise põhjuseks võib suures osas tuua inimesed, kes ei ole nõus kas maksma nii kõrget hinda sigarettide eest, või lihtsalt soovivad saada sarnast toodet kordades odavamalt, seega saab öelda, et illegaalsed sigaretid on justkui odavam alternatiiv inimestele, kes ei soovi kallimat toodet soetada. Kuid ostes illegaalseid sigarette kaasneb sellega risk, et need ei jõuagi lõpptarbijani või jäädakse toodetest lihtsalt ilma.

Peamiselt tuleb Eestisse salasigarette välismaalt, kus on sigarettide hinnad soodsamad. Kui tugineda Kasri jt (2021, p. 1) on enda artiklile, kus ta on toonud välja asjaolu et Maailma Tervise Organisatsiooni (WHO) andmetel on 11,6% sigarettide turust maailmas illegaalselt toimiv, mis tähendab seda, et sellest tulenev maksukahju tervele maailmale aasta kohta on 40,5 triljonit, mis on märkimisväärselt suur summa ning illegaalse turu elimineerimisel saaks rakendada selle summa hoopis kuhugi, kus seda väga vaja on.

Üheks põhjuseks, miks inimesed valivad salasigaretid või, miks osta illegaalsed sigaretid on lihtsalt põhjus, et ei ole soovitatavat marki sigarette, mis on illegaalsel turul olemas. Kui lähtuda Levy jt (2019, p. 156) allikast siis USAs oli 1900ndatel peamiselt neli sigarette pakkuvat ettevõtet: RJ Reynolds, Lorillard, Liggett & Myers ja American

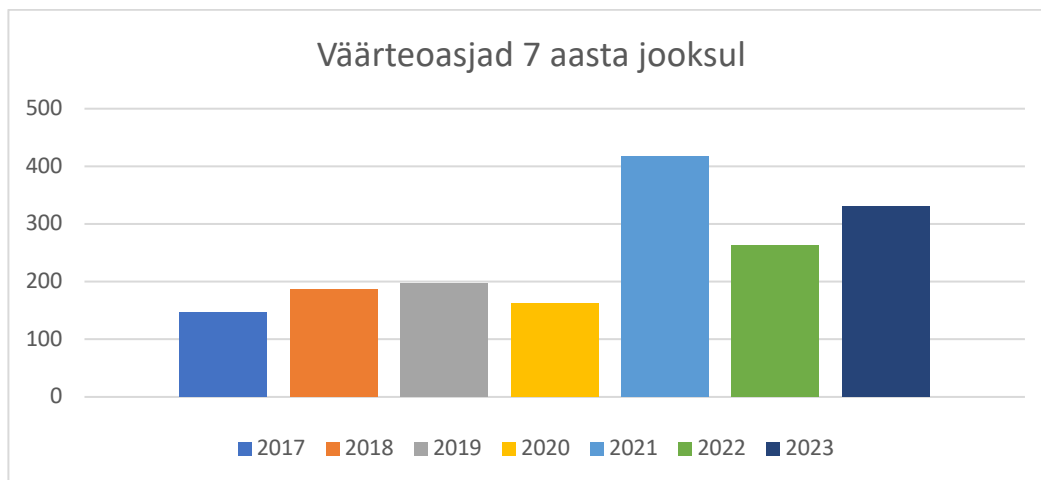
Tobacco, mõnda aega oli inimestel rahulolu olemas ja see lahendus toimis väga hästi, kuid 1960ndatel soovisid tarvitajad hoopis midagi uut ning selleks oli Marlboro ja seejärel tekkis inimestel meeletu nõudlus selle järgi.

Samuti saab üheks määravaks põhjuseks, miks toimib illegaalne turg, tuua ka Euroopa Liidus olemise, kuna kõik riigid, kes on Euroopa Liidus või astuvad sinna (Tobacco Control, 2013), on kohustatud jälgima ka määruseid, mis on seotud sigarettide aktsiisi alammääraga, millest ma olen siin töös juba rääkinud ning oluliselt odavam ja lihtsam alternatiiv oleks vältida maksude tasumist ning võtta risk ja müüa odavalt sigarette.

Von Lampe jt (2012, pp. 43) väidavad, et illegaalne turg ning salasigaretide vahendamine ja kaubandus on tõenäoliselt üks kõige alahinnatumaid organiseeritud kuritegevuse liike ja kuigi seda võrdsustatakse narkokaubandusega siis lisaks sellele peaks seda võrdustama ka inimkaubandusega.

Kui analüüsida Eesti salasigaretituru trende, siis teisest küljest saab öelda ka seda, et ametnikud on teinud head tööd just salasigaretide avastamisele nimelt kui süüvida seaduserikkumistesse Eestis siis on Maksu- ja Tolliameti veebilehel avaldatud ka kuue aastane statistika tubakatoodetega seotud väärteo asjade alustamisest. Esimeseks aasta arvuks on 2017 aasta, kuigi olemas on vaid nii lühike periood 2017-2023 siis saab selle põhjal teha, mitmeid fundamentaalseid järeldusi. Peamiselt reguleerib Eestis tubakatoodetega seotud rikkumisi Tubakaseadus, mille järgi paljud ametkonnad ka töötavad ning rikkumised on kajastatud eelnimetatid seaduse §39- §50s. Peamiselt on eelnimetatud paragrahvides kajastatud rahalised trahvisummad, milles alusel saab, kas juriidilise või füüsilise isiku vastutusele.

Joonis 1. Maksu- ja Tolliameti poolt alustatud väärteosjad 2017-2023 (Maksu- ja Tollitamet, 2024; autori koostatud)

Nagu joonisest (vt joonis 1) nähtub, on tubakatoodetega seotud väärtegede arv alates 2017. aastast peaaegu igal aastal suurenenud, välja arvatud 2020. aastal, mil väärtegede arv oli 162. Siiski, 2021. aastal tõusis väärtegede arv järsult, ulatudes 417-ni. Selle märgatava kasvu täpseid põhjuseid on raske kindlaks määrata, kuna ma ei ole kõikide väärtegedega põhjalikult tutvunud, kuid mitmed tegurid võivad sellele trendile kaasa aidata. Üheks võimalikuks selgituseks võib olla alternatiivsete tubakatoodete turule tulek ja nende kasvav populaarsus, mis on suurendanud nende kasutamise seotud väärtegede arvu. Eelkõige on kajastatud kuue möödunud aasta tulemused, kuna Maksu- ja Tolliameti lehel rohkem neid ei kajastunud ning leian, et viimase kuue aasta kohta saab teha suhteliselt palju järeldusi.

Seega saab kokkuvõttes välja tuua, et illegaalset sigaretiturгу iseloomustab eelkõige see, et toode on oluliselt soodsam, sest aktsiisid ei ole selle pealt tasutud ning on nii-öelda välditud maksude maksmist kas siis impordil või kaubandusse lubamisel. Kuid teisest küljest saab öelda, et Maksu- ja Tolliameti ametnikud teevad suhteliselt head tööd salasigaretide avastamisel, vähemalt viimase kuue aasta jooksul on suhteliselt palju tõkestatud illegaalsete sigarettide vedu Eestisse ja salasigaretide vedu Eestis.

1.3 Tubakatoodete müük, aktsiisid ja aktsiispoliitika

Alapeatükis antakse ülevaade tubakaaktsiisipoliitikast, müügist ning kontrollimeetmetest. Suures osas kontrollib riik tubakaturu korraldust ning oma rolli mängib ka Euroopa Liit selle korralduses, kes on suuresti välja töötanud tubakaga seotud õigusaktid, misjärel peab iga liidus olev riik kaasaarvatud Eesti. Kooskõlastama enda seadustega ning seejärel on riigil lihtsam ning mugavam kontrollida tubakaturul valitsevat olukorda ning vajadusel sekkuda. Kuna Eesti asub Euroopa Liidus on riigil kohustus järgida Euroopa Liidu direktiivi, mis käsitleb tubaka- ja seonduvate toodete tootmist, esitlemist ja müüki käsitlevate liikmesriikide õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta ning millega tunnistatakse kehtetuks 2001/37/EÜ. Nimelt on 90ndates aastatest saati olnud Euroopa Komisjon aktiivne tubaka kontrolli vallas, mis just puudutab sigarettide märgistamist, reklaami ja maksustamist (Holden jt 2017 p. 53). Samuti vastutab iga riik iseseisvalt nõuete täitmise eest.

Praegu on Euroopa Liidus tubakatooteid reguleerivaks direktiiviks Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL milles on sätestatud, mis peab sigareti pakil olema ning Artiklis 9 on välja toodud, et sellel peab olema kirjas vähemalt üks fraas kas „Suitsetamine tapab – loobu kohe” või „Suitsetamine tapab” (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL, 2014b).

Aktsiisimäärad ei teki niisama, vaid tubakatoodetele kehtestati aktsiisi alammäärad 2011 aastal, Euroopa Liidu õigusaktidega ning minimaalse aktsiisimäära nõue tuleneb Euroopa Liidu direktiivist 2011/64/EL (Shah, et al., 2019, pp. 1-8). Seega saab öelda, et suures osas määrab Euroopa Liit enda liikmesriikidele nõuded, mis siis tuleb täita, mille järgselt saab lubada nõuetekohased sigaretid turule.

Papadaki (2022, p. 238) mainib, et kuna peamine tubakaturg on just Euroopa Liidus siis on Euroopa Liit seadnud sigarettidele minimaalse aktsiisimäära, milleks on 1,8 eurot paki kohta ning sama uuring käsitleb ka seda, et kõige kallim on osta sigarette

Irimaal, kus kallima paki eest tuleb maksta 8,85 eurot ning kõige odavamate toodete saamiseks peab minema Poola, kust sigaretid saab vaid 2,03 euro eest.

Võrdluseks saab tuua näiteks Tšiili, kus ei ole aktsiisipoliitika nii hästi arenenud, Paraje jt (2024, lk 1b) on väitnud enda artiklis, ettevõtted, kes on seotud tubakakaubandusega on väitnud, et riigi poolt seatud aktsiis on peamiseks põhjuseks, miks on Tšiilis sigarettide turg tõusnud 37% ainuüksi 2022 aastal. Kuid peamiseks probleemiks võib ka olla see, et eelnimetatud riigis muudeti tubakaaktsiisi viimati 2014 aastal, mis tähendab seda, et aktsiisipoliitikat ei ole muudetud juba 8 aastat. 2014 aastal oli tubakaaktsiis seal ühe sigareti kohta 1,2 dollarit, millele lisatakse 30% käibemaks. Samuti võib probleemiks tuua selle, et Tšiili tubakaturul on monopolne seis, mis tähendab seda, et turgu valitseb ainult üks ettevõtte, kes toodab 98% sigarettidest.

Kui rääkida tubakatoodete müügist Eestis, siis peamised nõuded tubakale sätestab Tubakaseadus ning kauplejad on kohustatud eelnimetatud seaduse punkte järgima selleks, et osaleda legaalses, tubakatoodetega seotud kaubanduses ning tubakamüügis. Peamised nõuded sigarettide ehitusele on sätestatud Tubakaseaduse paragrahv kaheksas, näiteks sätestab seadus, et legaalsel ja turule lubataval tubakatootel ei tohi tõrvasisaldus ületada 10 milligrammi sigareti kohta. Samas seaduses on sätestatud see, mida ei tohi tubakatoote struktuuris või koostises kasutada, nimelt Tubakaseaduse paragrahv kaheksa lõige neli, punkt kolm ütleb, et tubakatootes ei tohi olla aineid, mis annavad eralduvatele ainetele värvuse (Tubakaseadus, 2005). Mis tähendab seda, et kui väljahingamisel tekib mingit värvi suits, mis ei ole eelnimetatud seaduses lubatud siis saab öelda, et antud sigarett või sigaretid ei sobi Eesti turule ning riigis käsitletakse neid, kui salasigarette.

Ahermaa (2003, p. 121) öeldule tuginedes on aktsiis on konkreetsete kaupade, näiteks tubakatoodete kaudne maks. Neid makse tuleb maksta lõpptoodete tarbimise või kasutamise eest, olenemata sellest, kas need on toodetud riigis või riiki imporditud. Sõnaveeb annab aktsiisile järgmise tähenduse, aktsiis kaudne riigimaks, millega

maksustatakse valmistooteid näiteks tubakas (Sõnaveeb, 2024). Peamiseks tubakaaktsiisi ning üldse aktsiisi rakendamise põhjuseks on juba ajaloos olnud see, et aktsiisikaupade turg oleks kontrollitud ning antud tooted siin töös konkreetsetl sigaretid oleks läbinud kontrolli ning jõuaks turule konsistentsiga, mis on sätestatud Tubakaseaduse §8-s.

Eelkõige saan öelda seda, et suur osa Eesti riigi eelarvest tuleb rakendatavast aktsiisipoliitikast ning kuna see konkreetne töö käsitleb sigarette siis tuginetakse suures osas tubakaaktsiisi laekumistele. Rahandusministeeriumi avaldatud Riigieelarve täitmine detsember 2023 01.04.2024 saab väita, et 2023 aasta riigi eelarves oli tubakaaktsiisituluks planeeritud 273 022 000 eurot, (Rahandusministeerium, 2024), mis sai ka täidetud ning sellele tuginedes saab väita, et paljudele eestlastele on kujunenud tubaka tarvitamine harjumuseks. Minu töös on kajastatud aktsiiside summad 15 aasta jooksul ning aluseks on võetud tuhat sigaretti, mille pealt moodustub siis algne aktsiis.

Eestis ning Euroopa Liidus maksustatakse sigarette ning teisi tubakatooteid komponendilise aktsiisiga, mis tähendab, et maksustatakse nii toote ühikut kui ka väärtust ning toote väärtus on sõltuvuses jaehinnast (Rahandusministeerium, 2018a). Mis tähendab seda, et aktsiis tõuseb kui tõuseb toote väärtus ning kogus.

Kui rääkida riigis olevast tubakaaktsiisist siis saan seda öelda, et alates 2008 aastast on aktsiisisummad pidevalt olnud tõusvas trendis ning täna on sigarettide aktsiis juba 160,5 eurot 1000 sigareti kohta (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002) See tähendab seda, et kui tuua riiki tuhat sigaretti, ehk siis 5 blokki suitsu, kus igas pakis on 20 sigaretti ning ühes blokis on kümme pakki siis tuleb tasuda aktsiisi summas 160 eurot ning 50 senti.

Kokkuvõttes selgus alapeatükist, et suures osas on riik rakendanud aktsiisipoliitikat, kuid antud poliitika rakendamine on suures osas seotud Euroopa Liiduga, eelkõige

seetõttu, et tulenevalt peatükis mainitud direktiividest on Euroopa Lii, kehtestanud ka aktsiisi alammäärad, mida peab iga Euroopa Liidu liikmesriik hoidma kooskõlas riigis sätestatud seadustega, mis käsitlevad aktsiisikaupu, täpsemalt antud töö kontekstis tubakatooteid.

2. SIGARETTIDE TURUTRENDID EESTIS

2.1 Uuringu läbiviimise meetodika, protsess ja valim

Selles alapeatükis esitatakse üksikasjalik ülevaade lõputöö läbiviimise meetodikast, protsessist ja valimi omadustest. Käesoleva lõputöö puhul on tegemist empiirilise uuringuga. Et saavutada lõputöö eesmärk ja vastata lõputöös püstitatud uurimisküsimustele kasutan kvantitatiivset uurimismeetodit. See meetod võimaldab tugineda usalduslikumalt andmetele (Campbell jt 2020, p. 652). Kvantitatiivses uuringus uuritakse peamiselt numbreid statistilistest andmebaasidest (Seers jt 2001, p. 487).

Andmekogumismeetodina kasutan teiseste andmete kogumist, mis tähendab seda, et minu uuringus kajastuvad andmed on kogutud teiste teadlaste või uurijate poolt ning on dokumentides kajastatud (Hox jt 2005, p. 596). Andmed on peamiselt pärit Philip Morris Internationali ning Eesti Konjukturiinstituudi dokumentides, mis käsitlevad aktsiise ja hindu, mis on kajastatud eurodena ja tarbijaskond, mis on kajastatud protsentidena. Kõikides eelnimetatud dokumentides on andmed arvandmetena, ehk teave on seal kvantitatiivselt tabelite ning joonistena. Peale nende tabelite ning graafikute seostamist ning arvutuste tegemist saab teha järeldused viimase 15 aasta kohta Eestis ning tuua välja just seostega, miks ja kuidas on sigarettide turgudel liikumised toimunud ning millised või kui suured liikumised on olnud.

Töös kasutatakse eesmärgistatud valimit, millega saab võimalikult palju vajaminevat ning adekvaatset informatsiooni töö koostamiseks, mis oleks asjakohane nõuete pärane ja mida saaks viia tööga vastavusse ning tõlgendada loogiliselt. See valim võimaldab tugineda usalduslikumalt andmetele (Campbell jt 2020, p. 652). Uuringu tegemisel oli vaja tutvuda Eesti Konjukturiinstituudi dokumentides leiduvate legaalsete tarbijaskonna protsentidega ning salasigarettide ja sigarettide hinnaga, mis on 15 aasta jooksul muutunud. Samuti oli vaja tutvuda Philip Morris Internationali poolt

koostavate raportitega, mis käsitlevad sigarettide kaubandust ning eelkõige oli fookus seatud salasigaretide sissetoomisele ning sigarettide hinnale Euroopa Liidus, samuti leidub seal tööks vajalikku infot illegaalsete sigarettide kasutuse kohta. Eelkõige on Konjuktuuriinstituudi avaldatav informatsioon vajalik, eesmärgiga selgitada välja eestlaste suitsetamisharjumused, milleks koostati regressioonanalüüsis olev p-test, mis näitab kui suur seos on kahe muutuja vahel ning kas see on statistiliselt oluline ning kui on siis kui suur olulisus nende kahe muutuja vahel esineb.

Andmete seose loomiseks kasutan kirjeldavat statistikat, mille abil saan teha andmetest kokkuvõtteid olemasolevate andmete kirjeldamiseks ning samuti kasutan üldistavat statistikat, mille abil saab kogutud andmeid prognoosimiseks ning hindamiseks kasutada (Niglas 2007, lk 4). Kirjeldavat statistikat saab näiteks kasutada hinna juurdehindluse määramisel, eelkõige olen seda teinud (vt tabel 1) all olevas tekstis, milles arvutan sigarettide juurdehindlust kirjeldava statistika abil välja.

Samuti kasutan regressioonanalüüsi mudelit, mis on lihtne meetod muutujate vaheliste seosete uurimiseks (Chatterjee jt 2013, p. 1). Regressioonanalüüsi raames tegin erinevaid analüüse mitme erineva teguri vahel näiteks saab kasutada seda analüüsi legaalsete ja illegaalsete sigarettide hinna statistilise olulisuse uurimisel (vt tabel 7) samuti kahe turu tarbijaskonna vahelise seose uurimisel (vt tabel 9) ning ka hinna ja tarbijaskonna vahelise statistilise olulisuse uurimisel (vt tabel 10). Peamiselt analüüsil vaatasin regressioonmudelil P-väärtust, mille abil saab järeldada, kui statistiliselt oluline mingi seos on ehk kui tõenäoline või kui reaalne see uuritav seos on (Maneejuk jt 2021, p. 827).

Lisaks sellele kasutasin korrelatsioonanalüüsi, mis viiakse läbi eesmärgiga uurida mingit tegurite vastastikust suhet (Research Gate, 2019). Korrelatsioonanalüüsi tegin eelkõige, et uurida mingite tegurite seost näiteks aktsiisi ja hinnavahelist seost (vt tabel 3), samuti saab sellega uurida salasigaretide ja legaalsete sigarettide hinnavahelist seost (vt tabel 6). Lisaks nendele analüüsidele uurisin ka salasigaretide ning sigarettide

tarbijaskonna vahelist seost (vt tabel 8) ja sigarettide ning hinna vahelist suhet (vt tabel 11). Korrelatsioonianalüüs on eelkõige selleks hea, et selle abil saab kahe muutuja vahelise seose tugevust (Aggarwal jt 2016, p. 187).

Andmete kogumisele järgnevate arvutuste koostamine toimus Excelis, kus on kõik tarkvara antud töös vajalike seoste väljaselgitamiseks. Ning seejärel koostati joonised ning graafikud, mis kajastuvad peatükis 2.2.1 Teiseste andmete analüüs. Eelnimetatud graafikud võimaldavad illustreerida 15 aastast ajaperioodi ning muutuseid suuruseid, mis on 2008-2023 toimunud ning jälgida muutuste dünaamikat, trende ning seejärel teha järeldused muutuste kohta. Graafikute analüüs ja koostamine on eelkõige hea meetod, mille käigus avaneb arusaam visuaalselt, kui suured on olnud tõusud ning langused ning arvutustele järgnevate vastuste kajastamine graafikul aitab visuaalselt aru saada olukorra muutustest, millest peale arvude vaatamist aru ei saaks.

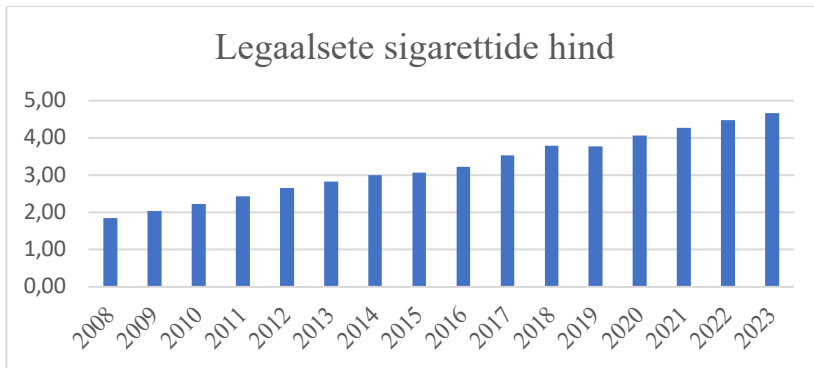
2.2 Uuringu tulemused

Lõputöö uurimisprobleemina käsitletakse sigarettide turul toimunud muutuseid aastate jooksul, miks need on toimunud ning kuidas on topelt turul olevad salasigaretid mõjutanud sigarettide turgu 15 aastasel perioodil. Järgnevalt uuritakse töös selgunud tulemusi põhjalikult ning tehakse nendest järeldused ja seostatakse need uurimisküsimustega, millele antakse põhjendatud vastused ja selgitakse põhjuste tagamaid ning sellega kaasnevaid aspekte, mis aitavad kokkuvõttes paremini mõista sigarettiturgudel toimuvat dünaamikat ning võimalikke mõjusid tarbijatele kui ka suuremas osas riigile.

2.2.1 Sigarettituru tõusud ja langused aastatel 2008-2023

Sigarettiturgude tõuse ning languseid 2008-2023 aastal saab analüüsida, kui võtta üheks muutuseks **hinna**, mis suuresti tingib tarbijaskonna suuruse.

Joonis 2. Legaalsete sigarettide hind 2008-2023 (Eesti Konjunkturiliit. 2019,2021, Philip Morris International 2023; autori koostatud)

Kui tugineda Joonis 1. olevatele andmetele saab väita, et iga aasta on sigarettide hinnad tõusnud ning kui võrrelda seda joonist või joont, mis on 2008 aastal 2023 aasta omaga saab öelda, et muutus on olnud märgatav. Sest kui vaadata joonist siis see läheb igal aastal arviliselt suuremaks, mis näitab seda, et igal aastal tõuseb hind.

Sama selgub ka allolevast tabelist (vt tabel 1), mis numbriliselt illustreerib seda, et sigarettide hind on 15 aasta jooksul peaaegu, et kolmekordistunud, nimelt kui 2008 aastal oli see 1,85 eurot siis 2023 on see hind 4,67 eurot.

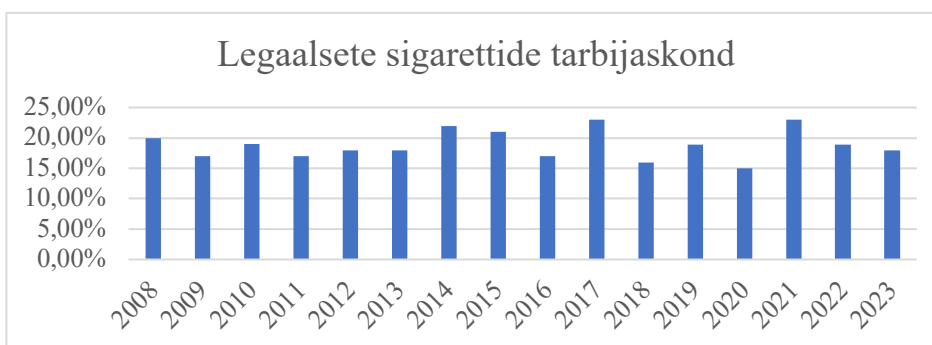
Tabel 1. Legaalsete sigarettide hinnad 2008-2023 (Eesti Konjukturiinstituut 2019,2021, Philip Morris International 2023; autori koostatud)

Aasta	Hind
2008	1,85
2009	2,04
2010	2,22
2011	2,43
2012	2,65
2013	2,82
2014	3,00
2015	3,07
2016	3,23
2017	3,53

2018	3,55
2019	3,78
2020	4,07
2021	4,27
2022	4,47
2023	4,67

Nagu eelmainitud joonise (vt joonis 2) ja (vt tabel 1) ning tabeli põhjal näha on saab järeldada seda, et iga aasta on legaalseste sigarettide hind tõusnud ning nagu ka numbritest ja joonistest kajastub on see muutus 15 aasta jooksul olnud umbes 152,4%, mis tähendab arvuliselt seda, et hinnale on lisandunud 2,82 eurot. Juurde hindluse leidmiseks pean arvutama uuest hinnast maha vana hinna ehk siis $4,67 - 1,85 = 2,82$ eurot ja siis saan vastuseks selle kui palju on muutunud see hind. Aga kui ma soovin saada juurde hindlust protsentuaalse hinnana siis pean uuest hinnast lahutama vana hinna ning seejärel korrutama selle jagama selle vana hinnaga ehk: $(4,67 - 1,85) / 1,85 \times 100 = 152,4\%$

Teiseks turu osaliseks on **tarbijaskond**, kes suures osas kontrollib turgu enda nõudlusega. Ka selle kohta koostasid joonise ning selle täpsustamiseks ka tabeli, mis illustratiivselt toovad välja tarbijaskonna muutuse 15 aasta jooksul.

Joonis 3. Legaalsete sigarettide tarbijaskonna muutus 2008-2023 (Eesti Konjunkturiinstituut, 2015, Eesti Konjunkturiinstituut, 2017, Eesti Konjunkturiinstituut 2019, Eesti Konjunkturiinstituut, 2021 OECD, 2022; autori koostatud)

Sellel joonisel on (vt joonis 3) toodud välja viieteist aasta jooksul toimunud tarbijaskonna muutus, mis on suhteliselt varieeruv aastati, millest võib järeldada seda, et inimesed on viimastel aastatel pigem hakanud valima muid tooteid või on sigarettide osakaal vähenema hakanud.

Tabelis 2 on välja toodud sigarettide tarbijaskond eelkõige legaalsete sigarettide tarbijaskond. Sellest tabelist nähtub see, et protsentuaalselt on igal aastal olnud tarbijaskond suhteliselt erinev, kuid teisest küljest saab väita, et viimasel kolmel aastal on ka näha pigem langustrendi. Kuid nagu tabelist näha on siis kõige väiksem tarbijaskond oli 2020 aastal 15% ning kõige suurem 2017 aastal 23%.

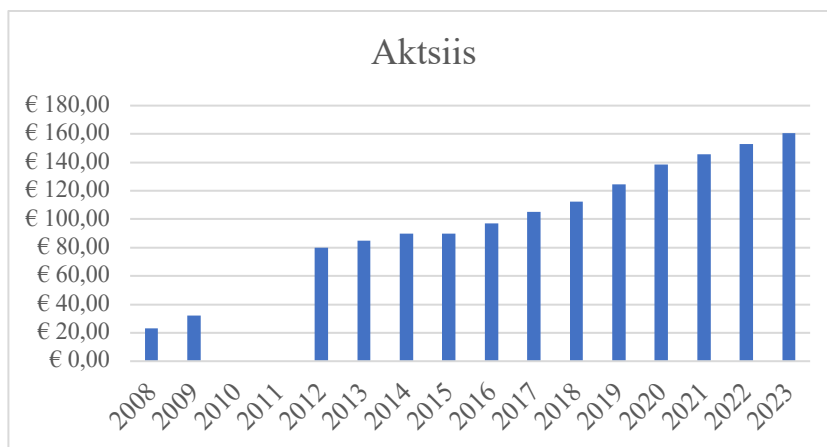
Tabel 2. Sigarettide tarbijaskond 2008-2023 (Eesti Konjunkturiinstituut 2015, Eesti Konjunkturiinstituut 2017, Eesti Konjunkturiinstituut 2019, Eesti Konjunkturiinstituut 2021, OECD, 2022; autori koostatud)

Aasta	Tarbijate arv
2008	20,00%
2009	17,00%
2010	19,00%
2011	17,00%
2012	18,00%
2013	18,00%
2014	22,00%
2015	21,00%
2016	17,00%
2017	23,00%
2018	16,00%
2019	18,90%
2020	15,00%
2021	23,00%
2022	18,90%
2023	17,90%

Sellest tabelist nagu näha on tarbijaskonna protsendid, mis on viimasel 15 aasta jooksul. 2013 aasta real puudub protsentuaalne väärtus eelkõige seetõttu, et sellel aastal

ei olnud kajastatud tarbijaskonda. Kuid tuginedes sellele tabelile ning eelnevale joonisele ei saa väita kohe, et sigarettide tarbijaskond on vähenenud, kuid saab väita seda, et tarbijaskonna protsent on olnud ebastabiilne ning viimasel kolmel aastal on protsentuaalseid tarbijad vähenenud.

Kindlasti mõjutavad ka sigarettidele kehtestatud **aktsiisid** turgu ning eelkõige nõudlust osaliselt ning nagu ka selles töös korduvalt mainitud olen, siis aktsiisid on riigi ning Euroopa Liidu poolt kehtestatud maksed, mis tuleb tasuda, et kaupa saaks eelkõige riiki importida ning seejärel vabasse ringlusse lubada, ehk tarbijad saaksid enda eelistatud toodet poest osta.

Joonis 4. Aktsiiside muutus 2008-2023 aastal (Eesti Konjunkturiinstituut 2015, Eesti Konjunkturiinstituut 2017, Eesti Konjunkturiinstituut 2019, Eesti Konjunkturiinstituut 2021 Maksu-ja Tolliamet, 2024b; autori koostatud)

Nagu graafikult ka välja joonistub siis saab mainida, et sigarettide aktsiis on valdavalt tõusvas trendis, kuigi 2010 ja 2011 aasta andmed on puudu saab ka selle graafiku pealt ilmekalt näha, et 2008 aastal ei olnud aktsiisipoliitika riigis nii hästi läbi mõeldud, siis täna üritab riik kontrollida tubakaturul toimuvat rohkem.

Et saada teada, kuidas on sigarettide hind ja aktsiis seotud ning kas nende vahel on üldse mingi seos viisin läbi korrelatsioonianalüüs, mille tulemused on toodud tabelina välja (vt Tabel 3).

Tabel 3. Aktsiisi ning hinnavaheline seos (Autori koostatud)

	Tulp 1	Tulp 2
Veerg 1	1	
Veerg 2	0,98849327	1

Sellest korrelatsioonianalüüsist selgub, et hinna ning aktsiiside vahel on väga tugev seos nimelt korrelatsioonikoeffitsient on 0,988. Seega saab järeldada, et aktsiisi osakaal on väga suur hinnas ning kuna korrelatsiooni koeffitsient on 0,988 siis saab öelda seda, et üheks sigarettide hinnatõusu põhjuseks võibki olla aktsiiside tõus ja valitsuse aktsiisipoliitika rakendamine.

Samuti on suur roll ka teistel **Euroopa Liidu riikidel** eelkõige mängib rolli just hind all osas toon välja salasigarettide keskmise hinna Eestis

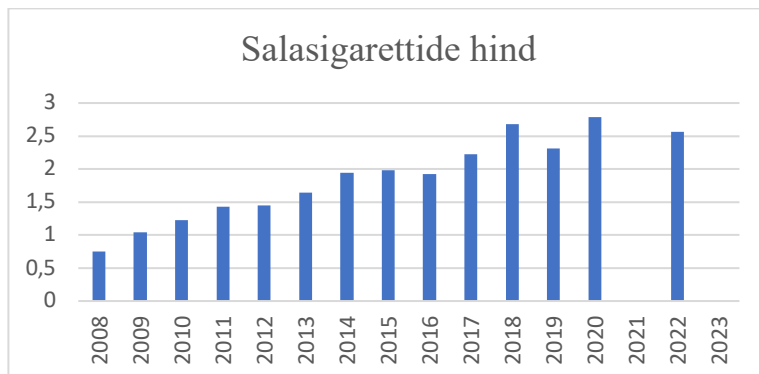
2.2.2 Salasigaretituru tõusud ja langused aastatel 2008-2023

Teiseks uurimisküsimuseks oli uurida salasigaretituru trendide kohta. Nagu töös ka mainitud olen siis sigaretiturgu saab käsitleda topelt turuna, kus on siis legaalne turg, millest ennist rääkisin ning sellele saab lisada illegaalse turu, mis siis toimub legaalse turuga sarnaselt, kuid illegaalseks teeb selle maksude vältimine ning seaduse punktidest mitte kinni pidamine. Suures osas turg koosneb ikka pakkumisest ning nõudlusest.

Esmalt saab tuua siia võrdluseks **sigarettide ning salasigaretide hinna**, mis suures osas mõjutab tarbijaskonda.

Nagu jooniselt näha (vt joonis 5) on illegaalsete toodete hind kordades odavam, kui võrrelda näiteks 2008 aasta salasigaretide hinda, mis oli 0,75 eurot siis legaalsete sigarettide hind oli juba 1,85 eurot, kuid eelkõige saab välja tuua, et igal aastal on

hinnad tõusnud nagu ennist ka mainisin siis 2008 aastal oli hinnaks 0,75 eurot siis nüüd on hinnaks

Joonis 5. Salasigaretide hind 15 aasta jooksul (Eesti Konjukturiinstituut 2019, Eesti Konjukturiinstituut 2021, Philip Morris International, 2023)

Salasigaretide hinnamuutused 15 aasta jooksul (vt Tabel 4) näitavad, et lisaks legaalseste sigarettide hinnale on ka salasigaretide hind suurenenud märgatavalt ning kui 2008 aastal sai osta salasigarette 0,75 euro eest siis 2022 peab käima paki salasigaretide eest välja 2,56 eurot, mis on tunduvalt kõrgem hind.

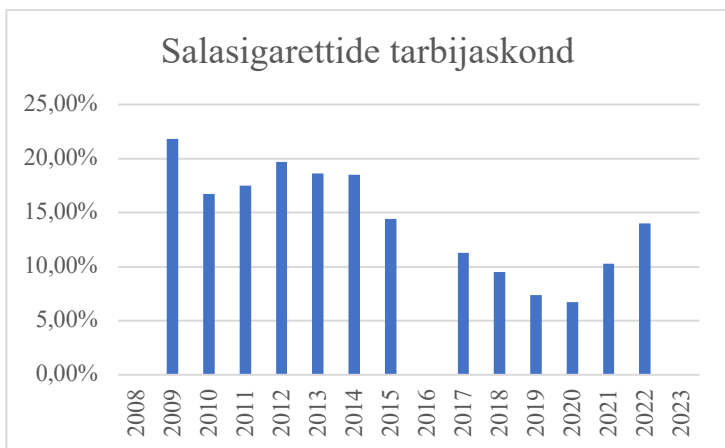
Tabel 4. Salasigaretide hinnamuutused 15 aasta jooksul (Eesti Konjukturiinstituut 2019, 2021, Philip Morris International 2023).

Aasta	Salasigaretide hind
2008	0,75
2009	1,04
2010	1,23
2011	1,43
2012	1,45
2013	1,64
2014	1,94
2015	1,98
2016	1,92
2017	2,22

2018	2,68
2019	2,31
2020	2,79
2021	
2022	2,56
2023	

Tabelis on kajastatud salasigarette hind 15 aasta jooksul, kuid vahele on jäänud 2021 aasta ning 2023 aasta, sest nende aastate kohta ei ole andmeid. Kuid kui võtta 2008 aasta hind siis 2022 aastaks on see hind juba tõusnud umbes 3,42 korda sest $0,75 \times 3,42 = 2,565$ eurot seega saab väita, et ka salasigarette hinnad on kallimaks läinud.

Turu üheks osaliseks on ka **tarbijaskond**, mis samuti muutub (vt Joonis 6) . Siin saab välja tuua, et salasigarette tarbijaskond on pigem langustrendis ning 2022 aastal on tarbijaskonna tõus, kuid võrreldes 2009 aastaga on see siiski madalam. Samuti saab järeldada, et üheks languse põhjuseks võib olla just alternatiivtoodete turule tuleks ning seejärel on tarbijad hakanud leidma erinevaid alternatiive vältimaks tavasigarette suitsetamist asendades eelnimetatud toote mingi alternatiivtoote näiteks e-sigareti või nikotiinipadjaga.

Joonis 6. Salasigarette tarbijaskond 15 aasta jooksul (Philip Morris International; autori koostatud)

Antud graafik küll on suhteliselt suurte tõusude ning langustega, kuid kui vaadata suures pildis muutust siis saab öelda seda, et olukord tarbijate hulgas igal aastal on erinev ning 2021 aastal on graafikul, kõige väiksem tarbijaskond, milleks on 6,7% mis võib olla tingitud alternatiivtoodete turule tulekust, kui ka eelkõige 2020 maailma räsitud COVID-19 viirusest. Kuna ennist mainisin, siis ei saa graafikust head numbrilist ülevaadet ning seetõttu lisan ka siia tabeli (vt tabel 5) illustreerimaks olukorda tarbijaskonnas. Samuti mainisin eelnevalt ka alternatiivtooteid, eelkõige tahan siinkohal mainida ära just 2018 Eestis turule tulnud e-sigaretid, millest tänapäeval on ka Eestis üha rohkem juttu ning antud teema pakub kõneainet nii mõninga Euroopa Liidu liikmesriigis. Teise alternatiivtootena tootsin välja nikotiinipadjad, mis on ka tänapäeval laialdaselt levinud.

Tabel 5. Salasigaretide tarbijaskond 15 aasta jooksul (Philip Morris International, 2023; autori koostatud)

Salasigaretide tarbijaskond	Aasta
	2008
21,80%	2009
16,70%	2010
17,50%	2011
19,70%	2012
18,60%	2013
18,50%	2014
14,40%	2015
	2016
11,30%	2017
9,50%	2018
7,40%	2019
6,70%	2020
10,30%	2021
14,00%	2022
	2023

See tabel annab täpselt protsentuaalse ülevaate viimase 15 aasta jooksul toimunud muutustest tarbijaskonna hulgas, eelkõige saan selle tabeli põhjal väita seda, et suures osas sõltub salasigaretide turg ka legaalsest turust, mis on mainitud ennem.

2.2.3 Legaalse ja illegaalse salasigaretiturgude tõusude ja languste ühilduvus

Kolmanda küsimuse keskmes oli analüüsida, kahe turu ühilduvust. Selle leidmiseks koostas Excelis regressioonanalüüsitud mudeli, milles uurisin legaalse ja illegaalse sigarettide hinna seost ning teises mudelis käsitlesin salasigaretide ning sigarettide tarbijaskonna suhet ning selle statistilist olulisust. Samuti tegin korrelatsioonianalüüsi, millega tahan uurida, et kas eelnimetatud faktorid on üldse kuidagi seotud omavahel.

Esmalt nagu mainisin siis uurin, et kas **legaalse ning illegaalse sigarettide hinna vahel on mingi seos** ning seda saab kõige paremini teha korrelatsioonianalüüsiga. (vt Tabel 6) Nagu juuresolevalt tabelilt nähtub, siis nende kahe hinna vahel on väga tugev seos, sest kui seos on 0,8 ja 1 vahel siis saab seda väita. Antud kontekstis on seos 0,96735005 seega saab väita, et illegaalse sigarettide hind sõltub sigarettide hinnast oluliselt ning nende vahel on väga tugev seos. Mis tähendab seda, et kui sigarettide hind tõuseb siis tõuseb suure tõenäosusega ka salasigaretide hind.

Tabel 6. Sigarettide ning salasigaretide hinna seos (Autori koostatud).

	Tulp 1	Tulp 2
Veerg 1	1	
Veerg 2	0,96735005	1

Et saada teada, kui oluline see seos statistiliselt on koostas Excelis regressioonimudeli, mille p-väärtus annab vastuse statistilise olulisuse kohta (vt tabel 7). Sellest tabelist saab p-väärtuse kaudu vastuse, et see seos on statistiliselt oluline, eelkõige saab seda väita seetõttu, et regressioonimudelis olev p-väärtus on alla 0,05, mis näitabki seda, et seos kahel turul on hinnavaheline seos statistiliselt vägagi oluline.

Tabel 7. Sigarettide ning salasigarettide vahelise hinnaseose statistiline olulisus
(Autori koostatud)

Koefitsiendid	Standardhälve	tStat	P-väärtus
-0,2965834	0,18923903	-1,5672423	0,13937696
0,69214366	0,05642784	12,2659955	0,0000000076

Teiseks seoseks, mida uurisin oli **legaalsete ning illegaalsete sigarettide tarbijaskond, nende seos** ning statistiline seos (vt tabel 8). Nagu sellest tabelist selgub siis illegaalsete ja salasigarettide tarbijaskonna vaheline seos on olema, kuid see ei ole nii tugev kui eelmainitud hindade vaheline seos. Korrelatsiooni koefitsiendiks sain 0,61623385, mis tähendab seda, et seos on siiski tugev, kuid mitte väga tugev. Seega saab öelda siiski, et kaks turgu on hinna poolest omavaheliselt suhteliselt tugevalt seotud ning seega saab tugineda väitele, et tubakaturg on topelt turg.

Tabel 8. Salasigarettide ja sigarettide tarbijaskonna vaheline seos (Autori koostatud)

	Tulp 1	Tulp 2
Veerg 1	1	
Veerg 2	0,61623385	1

Järgmisena uurisin **salasigarettide ning sigarettide vahelise tarbijaskonna statistilist olulisust** (vt tabel 9). Antud regressioonianalüüsist saab järeldada, seda, et nende kahe muutuja vaheline seos on väga oluline, sest nagu näha on regressiooni p väärtusest, mis on 0,000000882, mis on väiksem kui 0,05 seega on salasigarettide ja sigarettide tarbijaskonna vaheline seos statistiliselt väga oluline.

Tabel 9. Salasigarettide ning sigarettide vahelise tarbijaskonna statistiline olulisus
(Autori koostatud)

Koefitsiendid	Standardhälve	tStat	P-väärtus
0,21413757	0,02008659	10,6607227	0,000000882
-0,1164343	0,13948573	-0,8347399	0,42335749

Seejärel uurisin sigarettide hinna ning tarbijaskonna seose statistilist olulisust (vt tabel 10). Nagu sellest tabelist nähtub siis tarbijaskonna ning hinna vahelise seose statistilise olulise mõõtmiseks, ei ole infot nii palju kui vaja oleks ning sellel konkreetset teemat on vaja uurimust edasi arendada. Kuid olemasolevate andmete põhjal saab väita seda, et nende kahe muutuja vaheline seos ei ole oluline, sest regressioonmudelil kajastuv statistiline olulisuse näitaja p-väärtus on üle 0,05 seega saab öelda, et antud seost saavad ja võivad mõjutada muud tegurid.

Tabel 10. Sigarettide hinna ning tarbijaskonna seose statistiline olulisus (Autori koostatud)

Koefitsiendid	Standardhälve	tStat	P-väärtus
2,83981479	1,69421341	1,67618481	0,11757092
2,65150627	8,97609475	0,29539642	0,77235628

Kui vaadata tarbijaskonna ning hinna vahelist seost (vt tabel 11) siis saab järeldada seda, et justkui nende muutujate vahel ei ole tugevat seost, sest kui väärtus on alla 0,05 siis saab öelda, et seos on pigem nõrk ning nagu allolevast tabelist nähtub siis on see 0,01887883, mis on väiksem kui 0,05 seega on seos nõrk ning sellest saab järeldada, et tarbijaskond ei sõltu hinnast ning hinna muutusest legaalsel turul, mis ei tähenda seda, et see seos oleks olematu või negatiivne vaid see seos on siiski olemas.

Tabel 11. Tarbijaskonna ning hinna vaheline seos.

	Tulp 1	Tulp 2
Veerg 1	1	
Veerg 2	0,01887883	1

2.2.3 Järeldused ja soovitused

Selles peatükis teen järeldused analüüsitud dokumentide kohta ning vastatakse lõputöö sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimustele. Ning seostatakse uurimuslik osa teooria osaga.

Vastavalt uurimisprobleemile sõnastasin kolm uurimisküsimust, millest esimene oli keskenduda täpsemalt legaalsete sigarettide turutrendidele ning nende muutustele 15 aasta jooksu. Eelkõige otsisin vastust küsimusele, millised on olnud turu tõusud ning langused 2008-2023. Analüüsid seda teemat peab suures osas tuginema riigi rakendatud aktsiisipoliitikale, mis on kindlasti üks põhjus, miks legaalsetel sigarettiturgudel on hind kõrgem. Järeldus seisneb eelkõige korrelatsioonikoefitsiendi tulemusel, mis ütles, et hinna ning aktsiisi seos on märkimisväärselt tugev ning suur. Aktsiisipoliitika rakendamiseks põhjuseks nii-öelda kvaliteedikontrolli meetod, mis on vajalik, et turule jõuaks kõige kvaliteetsem kaup, mis on seadustega kooskõlas ning puudutab eelkõige Euroopa Liidu sätestatud meetmeid (vt lk 17). Teisalt võib üheks aktsiisirakendamise põhjuseks olla tarbijaskonna ostujõukontrolli pakkumise ja nõudluse mudeli põhjal (vt lk 14), mis eelkõige seisneb selles, et kui tõsta aktsiisi siis tõuseb ka hind ning kui hind tõuseb siis tarbijaskond peaks langema, kuid töös tehtud korrelatsioonianalüüsi põhjal seda järeldada ei saa, mis ei tähenda seda, et seos puuduks.

Teiseks uurimisküsimuseks oli uurida salasigaretituru tõusu ning languseid 15 aasta jooksul. Selleks koostas põhjaliku ülevaade sigarettide turgudel toimuvast ning uurisin seoseid legaalsete sigarettiturguga. Töö teooriaosas andsin ülevaade salasigaretidest ning nende turgudest, mis on levinud üle maailma kõikides riikides. (lk 14) Analüüsi käigus selgus, et illegaalsete sigarettide turg on suurenenud märkimisväärselt kui tugineda hinnatõusule, kuid kui vaadata tarbijaskonda siis on pigem langustrendis. Kui täpsemalt süveneda tulemustesse siis saab aimu sellest, et salasigaretide hind on tõusnud 0,75 euro pealt 2,56 euro peale, mis suhteliselt hästi näitab, et turuhinnad on tõusnud ning suures osas mõjutab turgu legaalsete sigarettide hind. Illegaalsete ning legaalsete sigarettide hinnavahe selgitab illustratiivselt, miks on inimesed valmis riskima ning valima illegaalsel viisil saadavad sigarettid, seega teooria osas käsitletud salasigaretide struktuur (vt lk 13) võib natukene mõjutada ka ostujõudu, sest uuringust selgub, et viimastel aastatel on see olnud pigem langustrendis, kuid alates 2021 aastast on see jälle tõusma hakanud.

Kolmanda uurimisküsimuse keskmes oli analüüsida sigarettide ning salasigaretide turgude tõusude ning languste ühilduvust ning teha järeldusi. Selle raames koostasin töös mitmeid erinevaid korrelatsiooni- ning regressioonianalüüsimudeleid, mille abil saab mõista, kui suur ning statistiliselt oluline on omavaheliste tegurite seos. Eelnimetatud mudelite abil jõudsin järeldusele, et hindade ning tarbijaskondade vaheline suhe on tugev ning statistiliselt oluline.

Peamiseks järelduseks, mida saan teha on see, et kuigi Eestis ja ka mujal maailmas on suitsetamine suhteliselt populaarne, siis saab öelda seda, et üha rohkem inimesi on seadusekuulekad ning pigem valivad legaalsed sigaretid kui odavamana alternatiivina salasigaretid. Kuid murelikuks teeb eelkõige see, et sigarettide tarbijaskond ei ole otseses langustrendis ja pigem on varieeruv, millega tahan öelda seda, et valitsuse rakendatud aktsiisitõus ja sellega kaasnev hinnatõus ei mõjuta inimeste tarbimist. Peamiseks probleemiks on see, et uuringust selgus, et inimesi ei mõjuta sigarettide hind ning tarbimine ei ole olulises seose hinna tõusu või langusega (vt tabel 11). Seega väide, et suitsetajad küll tahaksid vähendada sigarettide tarbimist, kuid nad ei ole selleks võimelised (vt lk 10) vastab tõele.

Uurimisprobleemiks püstitasin küsimuse, kuidas on sigarettide turg 15 aasta jooksul muutunud ning sellele saab vastata, et suures osas on aktsiisi osakaal hinnas muutunud ning lisaks sellele on ka sigarettide hind suurenenud kõvasti, mis justkui viitaks sellele, et salaturg on hakanud suurenema. Kuid kui analüüsida salasigaretide turgu, siis saab väita et hinnad on suurenenud, kuid tarbijaskond on pigem langustrendis.

Kui toetuda teooria osas väidetule, et sigarettide tarbijaskond on aasta aastalt suurenenud, sest noored hakkavad maailmas rohkem suitsetama (vt lk 8), saan uuringu põhjal väita seda, et Eestis noorte suitsetajate tarbijaskond on viimastel aastatel vähenenud, seega saab teooria osas oleva Tervise Arengu Instituudi tehtud uuring kinnitust (vt lk 11).

Peamiselt selgus töös see, et teooria osas kirjeldatud faktid peavad hästi paika ning legaalsete sigarettide tarbijaskond on ka Eestis suhteliselt suur, mis loob olukorra, kus valitsuse rakendatav aktsiisipoliitika ei mõjuta sigarettide tarbijaskonda, kuivõrd hind suureneb igal aastal. Samuti on Eestis jätkuvalt probleem salasigaretide turuga, mis küll viimastel aastatel on hakanud vähenema, kuid tarbijaskond on ikka olemas, kes soovivad osta toodet, mille sisaldus on teadmata (vt lk 13).

Kindlasti Eesti kuulumine Euroopa Liitu on suureks abiks eelkõige salasigaretide turukontrollis, kuid ka suures osas on just Euroopa Liit, Eestis kehtiva seadusandluse mõjutaja ning samuti on Euroopa Liit seadnud ka nii-öelda alammäära, (vt lk 18) mida peab Eesti, liikmesriigina rakendama, mis teisest küljest on hea, sest siis ei teki olukorda, kus riik, või üks ettevõtte (vt lk 18) saaks täielikult kontrollida tubakaturgu ning seeläbi tekitada olukorra, kus illegaalse turu osakaal on võrreldes legaalse turuga märgatavalt suurem. Samuti saan uuringust saada viia kokku just tarbijaskonna osas. Nimelt mainisin teooria osas, et suitsetajad on kursis sellega, et nad kahjustavad enda tervist suitsetades, kuid nad ei suuda sellest loobuda ning nagu uuringust selgus (vt lk 10), et hind ei ole mõjutaja, sest suures osas on legaalsete sigarettide tarbijaskond 15% ja 25% vahel, mis näitab seda, et kui hind tõuseb siis tarbijaskonda see väga ei mõjuta.

Oluline märkida, et antud teemal tehtud töö käib eelkõige viimase 15 aasta kohta ning kuna muutuvaid aspekte on niivõrd palju, siis minu soovitusel uurida ka sarnasel teemal teiste aktsiisikaupade turgu näiteks alkoholiturgu ning selle muutumist või tänapäeval üha rohkem populaarsust koguvate alternatiivtoodete turutrendide muutust. Seega oleks tarvis välja selgitada muutused alternatiivsete toodete turul.

KOKKUVÕTE

Lõputöö uurimisprobleemi keskmes oli analüüsida süvitsi sigarettide turul toimuvaid muutusi ning arengut, mis on toimunud 15 aasta jooksul ning, mis võivad olla antud muutuste põhjusteks. Lõputöö eesmärgiks oli mõista ning välja selgitada seosed valitsuse regulatsioonide ning sigaretituru ja salasigaretituru osakaalude ja trendide muutumise vahel viimase 15 aasta jooksul ning võimalike muutute põhjused. Töö tegemiseks kogusin andmeid, mitmest erinevast allikast, mis käsitlesid antud töö objektiks olevaid andmeid. Peamisteks allikateks olid ametlikud raportid, milles kajastusid sigarettide hinnad, tarbijaskond ja aktsiisid. Eelkõige oli töös oluline mõista turu toimimist, regulatsioonide mõju turule ning kuidas on valitsuse poliitika mõjutanud sigarettide turu toimimist ja dünaamikat. Ning kokkuvõttes sain tehtud analüüsides põhjal teha küllaltki põhjalikud järeldused suundumustes tubakaturul 15 aasta jooksul ning töös tehtud analüüsid ja uuringud andsid sarnase vastuse, mis teooria osas olevad uuringudki.

Samuti said kõik uurimisküsimused vastuse, nimelt saab legaalse turu kohta öelda seda, et aktsiisipoliitika rakendamise tõttu on suurenenud sigarettide hind, kuid tarbijaskonda see ei ole oluliselt mõjutanud. Teiseks küsimuseks oli analüüsida salasigaretide turgu. Sellest saab väita, et ka illegaalsel turul on hind tõusnud, kuid tarbijaskond on vähenenud, kuid alates 2021 on tarbijaskond uuesti tõustrendis. Ning kolmandaks küsimuseks oli analüüsida kahe turu ühilduvust ning siin saan väita, et hinna poolest need ühilduvad, sest mõlemal turul hind tõuseb, kuid tarbijaskond pigem ei ühildu, kuigi korrelatsioonist nähtub, et siiski nende vahel mingi seos on.

Minu arvates sai lõputöös püstitatud eesmärk, milleks oli selgitada välja seosed valitsuse regulatsioonide ning sigaretituru ja salasigaretituru osakaalude ja trendide muutumise vahel viimase 15 aasta jooksul ning võimalike muutute põhjused, täidetud. Kuid antud töös käsitletud salasigaretide turu uurimist oleks vaja veel jätkata, eelkõige seetõttu, et olemasoleva informatsiooni põhjal on raske teha ulatuslike järeldusi.

SUMMARY

The focus on the final thesis was to deeply analyze the changes in the cigarette market in the 15 years period and what may be the causes of the changes. The goal was to understand the association between governments regulations and changes of the cigarette market in 15 years. Firstly, it was important to get to know how the market itself works and what are the key components to it. Main sources were official reports that reflected cigarette prices and consumers numbers as well as excise duties that were important to this thesis.

In my opinion the goal of the thesis what was to find out the relations between governments regulations and illegal and legal cigarette markets and what are the reasons for the changes. The goal was accomplished in my opinion, but the illegal cigarette market part needs to be continued because in my opinion the data that I got was not big enough to make extensive conclusions and alternative products should be included as well. Mainly because it might affect the tobacco market.

All of the research questions that were raised got an answer, the first question was mainly focused on the legal market trends and the price of the legal cigarettes have increased but the price has not affected the use of cigarettes. The aim for the second question was to find out the trends in the illegal market and the price of the illegal cigarettes has increased aswell but the use of the illegal product has decreased mostly but the recent years have showed that the use has increased since 2021. The third question was to analyse the relations between the markets and the price has increased on both but there also is a small correlation in the use of the legal and illegal product.

The main conclusion for this thesis is that the tobacco market is mostly affected by country and government who controls it by deploying excise policy and due to raising the excise the price of the cigarettes also rises but that does not affect the use of cigarette

products in legal market. And the illegal cigarette price has been also rising but the use of the illegal product has been dropping for most years.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

American Lung Association, 2023. *What's In a Cigarette*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.lung.org/quit-smoking/smoking-facts/whats-in-a-cigarette> [Kasutatud 28.12.2023].

Ahermaa, E, 2003. Estonian Excise Policy on the Threshold of the European Union (based on cigarette Policy). *Baltic Journal of Economics*, 4(1), pp. 3-134.

Aggarwal, R., Ranganathan, p, 2016. Common pitfalls in statistical analysis: The use of correlation techniques. *Perspectives in Clinical Research*, 7(4), pp. 187-190.

Akinkugbe, A. A, 2019. Cigarettes E-cigarettes and adolescents' Oral Health: Findings from the Population Assessment of Tobacco and health (PATH) Study. *JDR Clinical & Translational Research*, 4(3), pp. 276-283.

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus (2002) RT I, 2007, 4, 319.

Alrouji, M., Manouchehrinia, A., Gran, B., Contantinescu, C. S, 2019. Effects of cigarette smoke on immunity, neuroinflammation and multiple sclerosis. *Journal of Neuroimmunology*, 329, pp. 24-34.

Arst, 2023, *Müokardiinfarkt*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://arst.ee/haigused-ja-seisundid/muokardiinfarkt/> [Kasutatud 28.12.2023].

Bowen, G. A., 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), pp. 27-40.

Campell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Wakem, K., Young, S., Bywaters, D., Walker, K., 2020. Purposive Sampling: complex or simple? Research case examples. *Journal of Research in Nursing*, 25(8), pp. 652,661.

Chatterjee, S., Hadi, A. S., 2006. *Regression Analysis by Example*. 5 5th Edition.

Cambridge Dictionary, 2024, *Market economy*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/market-economy#google_vignette [Kasutatud 16.03.2024].

Eesti Konjuktuuriinstituut., 2019 *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2019. Uuring*. Tallinn: Sotsiaalministeerium. Legaalse ja illegaalse sigarettide paki keskmine hind 2007-2018

Eesti Konjuktuuriinstituut., 2019 *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2019. Uuring*. Tallinn: Sotsiaalministeerium. Suitsetamise Levik Eesti elanike hulgas 2009-2018 (küsitluste tulemused).

Eesti Konjuktuuriinstituut., 2019 *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2019. Uuring*. Tallinn: Sotsiaalministeerium. Legaalse ja illegaalse sigarettide ostmise 2007-2018 (küsitluste tulemused).

Eesti Konjuktuuriinstituut., 2019 *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2019. Uuring*. Tallinn: Sotsiaalministeerium. Tubakatoodete aktsiisimäärad Eestis ja EL aktsiisi alammäärad.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/40/EL (2014).

Fratiglioni, L., Hui-Xin, W, 2000. Smoking and Parkinson's and Alzheimer's disease: review of the epidemiological studies. *Behavioural Brain Research*, 113(1-2), pp. 117-120.

Glantz, S. A., Slade, J., Bero, L. A., Hanauer, P. & Barnes, D. E., 1998. *The Cigarette Papers*. Berkley.

Hammond, D, 2005. Smoking behaviour among young adults: beyond youth prevention. *Tobacco Control*, 14(3), pp. 181-185.

Healthdirect,. *Vaping*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.healthdirect.gov.au/vaping> [Kasutatud 02.03.2024].

Holden, C. Hawkins, B., 2017. Law, market building and public health in the European Union. *Global Social Policy*, 18(1), pp. 45-61.

Hox, J. J., Boeije, H. R., 2005. Data Collection, Primary vs. Secondary. *Eyclopedia of Social Measurement*, pp. 593,599.

International Chamber of Commerce, 2011. *Counterfeit cigarettes contain disturbing toxic substances*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://iccwbo.org/news-publications/news/counterfeit-cigarettes-contain-disturbing-toxic-substances/> [Kasutatud 28.12.2023].

Jenson, D., 2020. A Cigarette by any ohter name is still a cigarette. *Tobacco Control*, 29(6), pp. 604-605.

Jones, S. E., Carballo, R. S., Usual Source of Cigarettes and Alcohol Among US High School Students. *Journal of School Health*, 84(8), pp. 493,501.

Kalda, A., 2005. Kofeiin, nikotiin ja tervis. *Vererõhk = Bloodpressure*. Tallinn: Eesti Hüpertensiooni ühing, lk 1-32.

Kasri, R. A., Ahsan, A., Wiyono, N. H., Jacinda, A. R., Kusuma, D., 2021. New evidence of cigarette consumption and government revenue loss in Indonesia. *Tobacco Induced Diseases*, 19, pp. 1-5.

Kellaghan, T., 2010. Evaluation Research. *International Encyclopedia of Education (Third Edition)*, pp 150-155.

King, B., Borland, R., Morphett, K., Gartner, C., Fielding, K., O'Connor, R. J., Romijnders, K., Talhout, R., 2021. It's all the ohter stuff!' How smokers understand

(and misunderstand) chemicals in cigarettes and cigarette smoke. *Public Understanding of Science*, 30(6), pp. 777-796.

Levy, D., Chaloupka, F., Lindblom, E. N., Sweanor, D. T., O'Connor, R. J., Shang, C., Borland, R., 2020. The US Cigarette Industry: An Economic and Marketing Perspective. *Tobacco Regulatory Science Group, issuing body*, 5(2), pp. 156-168.

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Narva piiripunktis leiti viimaste aastate suurim salasigaretide kogus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/narva-piiripunktis-leiti-viimaste-aastate-suurim-salasigaretide-kogus> [Kasutatud 28.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023 *Maksu ja Tolliameti arengukava 2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/maksu-ja-tolliamet/tutvustus-ja-struktuur> [Kasutatud 28.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023a. *Varimajandus 2022. aastal – Turuuuringute AS*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/ariklient/amet-uudised-ja-kontakt/uudised-pressiinfo-statistika/pressimaterjalid?view_instance=0&current_page=1 [Kasutatud 28.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023b. *Varimajandus 2022. aastal – Turuuuringute AS*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/ariklient/amet-uudised-ja-kontakt/uudised-pressiinfo-statistika/pressimaterjalid?view_instance=0&current_page=1 [Kasutatud 02.03.2024].

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Tubakatooted*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/aktsiisid/tubakatooted> [Kasutatud 02.03.2024].

Maksu- ja Tolliamet, 2022. *Maksu- ja Tolliamet Aastal 2022*.

Maksu- ja Tolliamet, 2024 *Väärteomenetlused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/amet-uudised-ja-kontakt/uudised-pressiinfo-statistika/statistika-ja-avaandmed#fuusiliste-isikute-tuludeklaratsioonide-failid> [Kasutatud 13.05.2024].

Maksumärkide seadus (1994) RT I 1994, 24, 392.

Maneejuk, P., Yamaka, W., 2021. Significance test for linear regression: how to test without P-value? *Journal of Applied Statistics*, 48(5), pp. 827-845.

Mishra, S., Mishra, M. B., 2013. Tobacco: Its historical, cultural, oral, and periodontal health association. *Journal of International Society of Preventive & Community Dentistry*, 3(1), pp. 12-18.

Niglas, K., 2007. *Andmete esmane töötlemine, analüüsimine ja esitamine. Loengumaterjal*. Tallinn: Tallinna Ülikool

Nurk E., Mittelmark MB., Suurorg L., Tur I., Luiga E., 1999. Trends in tobacco use among Estonian and Russian youth in Tallinn. *Scandinavian Journal of Public Health*, 27(4), pp. 301-305.

Nõukogu direktiiv 2011/64/EL, (2011)

OECD, 2023 *Health at a Glance 2023: Highlights for Estonia*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecd.org/estonia/health-at-a-glance-Estonia-EN.pdf> [Kasutatud 16.03.2024].

Papadaki, Š., 2022. The Amount of Excise Tax and its Effect on the Consumption of Alcohol and Cigarettes in European countries. *Addictology/Adiktologie*, (4), pp. 234-243

Paraje, G., Pruzzo, L., Flore, M. M., 2023. Illicit trade and real prices of cigarettes in Chile. *Tobacco Induced Diseases*, 21, pp. 1-5.

Parampreet, K., Stoltzfus, J., Yellapu, V., 2018. Descriptive statistics. *International Journal of Academic Medicine*, 4(1), pp. 60-63.

Philip Morris International, 2022 *Illicit cigarette consumption in EU, UK, Norway and Switzerland 2015 Results*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/pmi-sustainability/sun-report-2015.pdf> [Kasutatud 20.03.2024].

Philip Morris International, 2015. *Project SUN A study of the illicit cigarette market in European Union Norway and Switzerland 2021 Results*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/itp/kpmg-eu-illicit-cigarette-consumption-report-2021-results.pdf?sfvrsn=5fe773b6_6 [Kasutatud 20.03.2024].

Philip Morris International, 2015. *Project SUN A study of the illicit cigarette market in European Union Norway and Switzerland, Moldova and 2022 results* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/itp/kpmg-report---illicit-cigarette-consumption-in-the-eu-uk-norway-switzerland-moldova-and-ukraine---2022-results.pdf> [Kasutatud 20.03.2024].

PubMed Central, 2008. *P-value, a true test of statistical significance? A cautionary note* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4111019/> [Kasutatud 20.03.2024].

Rahandusministeerium, 2018. Sigarettide minimaalse aktsiisimäära rakendamise ja mõju analüüs. [Võrgumaterjal] Leitav: sigarettide-min-aktsiisimaara-analuus (2).pdf [Kasutatud 02.03.2024].

Ray, G., Henson, D. E., Schwartz, A. M., 2010. Cigarette Smoking as a Cause of Cancers Other Than Lung Cancer: An Exploratory Study Using the Surveillance, Epidemiology and End Results Program. *Chest*, 138(3), pp. 491-499.

Reisbich, K., 2022. *Sigaretide illegaalse turu tunnusjooned ja osalised Eestis. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Soleimani., F., Dobaradaran, S., De-la-Torre, G., Schmidt, T,C., Saeedi, R., 2022, Content of toxic components of cigarette smoke vs cigarette butts: A comprehensive systematic review. *Science of The Total Environment*, 813(4).

Sepulveda, C. F., 2020, Explaining the demand and supply model with the cost-benefit rule. *International Review of Economics Education*, 35.

Seers, K., Critelton, N., 2001. Quantitative research: Designs relevant to nursing and healthcare. *NT Research*, 6(1), pp 484-556.

Research Gate, 2019, *Usefulness of Correlation Analysis*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/publication/334308527_Usefulness_of_Correlation_Analysis [Kasutatud 16.03.2024].

Sinclair, D., de Silva, A., 2018. Did Recent Tobacco Reforms Change the Cigarette Market?. *Economic Papers*, 37(1), pp. 55-74.

Shah, A., Eminson, K., Bogdanovina, I. & Britton, J., 2019. The Relation Between Tobacco Tax Structure and Corruption in European Union Member States. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, pp. 1-10.

Tartu Ülikool, 2014, *Valimi moodustamine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/valimid> [Kasutatud 16.03.2024].

Tartu Ülikool, 2014, *Regressioonimudelid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/regressioonanalyyis> [Kasutatud 16.03.2024].

Teeviit, 2024. *E-sigaret – salakaval vaenlane*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.teeviit.ee/e-sigaret-salakaval-vaenlane/> [Kasutatud 02.03.2024].

Tervise Arengu Instituut, 2023. *Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamine Eestis*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://tai.ee/sites/default/files/2023-07/Nikotiinitarbimine%20infoleht_2023.pdf [Kasutatud 12.01.2023].

Tervisegeenius, 2023. *Mis haigus on sclerosis multiplex kuidas seda ravida ja mida veel sellest teadma peaks?* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://tervise.geenius.ee/blogi/targa-patsiendi-blogi/mis-haigus-on-sclerosis-multiplex-kuidas-seda-ravida-ja-mida-veel-sellest-teadma-peaks/> [Kasutatud 16.03.2024].

Tobacco Control, 2013. *Cigarette affordability in Europe*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://tobaccocontrol.bmj.com/content/22/4/e6> [Kasutatud 12.01..2023].

Tubakainfo, 2023. *Suitetatavad tubakatooted*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tubakainfo.ee/mis-on-sigaretis/suitsetatavad-tubakatooted/> [Kasutatud 28.10.2023].

Tubakaseadus (2005) RT I 2005, 29, 210.

Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2015, *Tarbimine*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Tervisevaldkond/tubakatoode_turg_2015.pdf [Kasutatud 16.03.2023].

Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2015, *Riiklik tubakaturu korraldus*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Tervisevaldkond/tubakatoode_turg_2015.pdf [Kasutatud 16.03.2023].

Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2017, *Suitsetamise levik Eesti elanike hulgas 2007-2016 (Küsitluste tulemused*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://extranet.who.int/fctcapps/sites/default/files/2023-04/estonia_2018_annex-3_tobacco_market_and_consumption_in_estonia_yearbook_2017.pdf [Kasutatud 16.03.2023].

Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2017, *Tubakatoodete aktsiisimäärad Eestis ja EL aktsiisi alammäärad*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://extranet.who.int/fctcapps/sites/default/files/2023-04/estonia_2018_annex-3_tobacco_market_and_consumption_in_estonia_yearbook_2017.pdf [Kasutatud 16.03.2023].

Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2021, *Tubakatoodete aktsiisimäärad Eestis ja EL aktsiisi alammäärad*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/Tubakatoodete_turg_ja_tarbimine_Eestis_Aastaraamat_2021.pdf [Kasutatud 16.03.2023].

Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis Aastaraamat 2021, *Sigaretipaki keskmine jaehind 2009-2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/Tubakatoodete_turg_ja_tarbimine_Eestis_Aastaraamat_2021.pdf [Kasutatud 16.03.2023].

von Lampe, K., Kurti, M. K., Shen, A., Antonopolous, G. A., 2012. The Changing Role of China in the Global Illegal Cigarette Trade. *International Criminal Justice Review*, 22(1),pp. 43-67.

West., 2017. Tobacco smoking: Health impact, prevalence, correlates and interventions. *Psychology & Health*, 32(8), pp. 1018-1036.

Õunapuu, L., 2012. *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. Tartu: Tartu Ülikool.